

Filip Dobrowolski¹

Zwalczanie handlu ludźmi i przemytu migrantów w Europie Południowo-Wschodniej przez SELEC

Konflikty przyczyną migracji

Szczególny rozwój przestępczości transgranicznej można zaobserwować na obszarze państw wychodzących z sytuacji konfliktowych, ze względu na powstające w nich nowe struktury, instytucje oraz zachodzące reformy społeczne, gospodarcze i prawne. Region Europy Południowo-Wschodniej należy zatem uznać za szczególnie narażony na rozwój działalności zorganizowanych grup przestępczych, a jej zwalczanie za kluczowy warunek w procesie przedakcesyjnym dla państw dążących do przystąpienia do takich organizacji ponadnarodowych jak Unia Europejska², dla których dołączenie kolejnego państwa oznacza z kolei przesunięcie zewnętrznej granicy całej organizacji, co wymusza potrzebę doskonalenia poziomu jej ochrony oraz aktualizacji polityki migracyjnej³.

Granice administracyjne państw nie stanowią granic działalności międzynarodowych grup przestępczych, a wręcz przeciwnie – wykorzystywane są różnice systemów prawnych czy możliwość zmiany tożsa-

¹ Mgr, Szkoła Doktorska Akademii Pomorskiej w Słupsku; f.dobrowolski56@icloud.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3646-9519>.

² Rada Współpracy Regionalnej UE, *Cooperation in the fight against organized crime must exceed regional borders*, <https://www.rcc.int/articles/17/cooperation-in-the-fight-against-organized-crime-must-exceed-regional-borders>, odczyt z dn. 17.12.2021 r.

³ K. Ślubkowska, *Imigracja jako wyzwanie dla państw stanowiących zewnętrzną granicę Unii Europejskiej*, „Przegląd Policyjny” 2014, nr 1, s. 14.

mości, traktowanej jako pewnego rodzaju anonimowość, co dotyczyć może zarówno sprawcy, jak i ofiary. W przypadku procederu przemytu migrantów bez przekroczenia granicy państwa nie może być mowy o popełnieniu tego przestępstwa, dlatego jest to jeden z tych rodzajów przestępstw, które mają wyłącznie charakter międzynarodowy. Działalność grup przestępczych zajmujących się handlem ludźmi oraz przemytem migrantów z oczywistych powodów rozproszona jest na terytorium kilku państw. Istnieją kraje źródłowe, z których pochodzą ofiary, kraje tranzytowe – przez które ofiary są transportowane oraz kraje docelowe. W związku z tym skala działań koniecznych do podjęcia w celu przeciwdziałania tym zjawiskom, znacznie wykracza poza możliwości poszczególnych, pojedynczych państw⁴. Jedynym sposobem skutecznego przeciwdziałania jest więc przyjmowanie wspólnych ram prawnych oraz instytucjonalizacja współpracy regionalnej w zakresie wspólnych dochodzeń i operacji służb policyjnych⁵. Zaistniała sytuacja wymaga podejmowania odpowiednich kroków prawnych, które dają początek realnym działaniom w kierunku zwalczania przestępczości, w tym również współpracy międzynarodowej zarówno w obszarze organizacji wspólnych szkoleń, dzielenia się tzw. dobrymi praktykami (współpraca pozaoperacyjna), jak i wymiany informacji kryminalnych czy też organizacji wspólnych działań o charakterze operacyjnym, ukierunkowanych na zwalczanie przedmiotowych zagrożeń.

Balkanizacja jako czynnik kryminogeny

Państwa Europy Południowo-Wschodniej, a w szczególności państwa Półwyspu Bałkańskiego, stanowią swego rodzaju most pomiędzy trzema kontynentami: Afryką, Azją oraz Europą. Obszar ten stanowi miejsce walki o wpływy już nie tylko państw regionu, ale także mocarstw i orga-

⁴ V. Glica, *Liaising in international organizations*, [w:] *Combating international crimes: the longer arm of the law*, red. S.D. Brown, London–New York 2008, s. 106.

⁵ *European Alliance Combats Human Trafficking. Law enforcement agencies in Southeast Europe adopt an unprecedented level of cross-border cooperation to combat trafficking in persons. An Interview with General Ferenc Banfi and Liaison Officer Zan Jovanovski at the Southeast European Cooperative Initiative Center*, „Global Issues. An Electronic Journal of the U.S. Department of State” 2003, vol. 8, nr 2, s. 28.

nizacji międzynarodowych. Istotna geopolityczna i geostrategiczna rola regionu, w połączeniu ze znacznym zróżnicowaniem etnicznym (w tym językowym, kulturowym), religijnym, a także występowaniem licznych mniejszości narodowych, powoduje że jest to obszar szczególnie konfliktogenny – zarówno z perspektywy wewnętrznej, jak i międzynarodowej, którym poświęcone są liczne opracowania⁶.

Rozpad bloku wschodniego, a szczególnie Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii rozpoczął „proces fragmentaryzacji regionu i towarzyszące mu powstawanie na jego obszarze niezależnych bądź *quasi*-niezależnych podmiotów o charakterze państwowym, pomiędzy którymi występują wrogie relacje, co zaczęto określać mianem *bałkanizacji*”⁷. Proces ten oddziałuje nie tylko na sytuację polityczną, ale także gospodarczą, a co za tym idzie stanowi idealne podłoże do rozszerzania działalności zorganizowanych grup przestępczych. Jak wskazuje Ryszard Zięba „transnarodowa przestępczość zorganizowana jest nieuniknionym rezultatem internacjonalizacji różnych sfer życia narodów i państw oraz jednym z przejawów wzrastających współzależności międzynarodowych. Ilościowy i jakościowy rozwój tego negatywnego zjawiska wystąpił w Europie po załamaniu się systemu realnego socjalizmu i rozpadzie bloku radzieckiego. Państwa znajdujące się w procesie transformacji ustrojowej, liberalizujące swoje systemy polityczne i wprowadzające reformy rynkowe w gospodarce, są szczególnie podatne na rozwój zorganizowanej przestępczości”⁸.

Liczne konflikty zachodzące w regionie Bałkanów Zachodnich oraz towarzyszące im takie problemy gospodarcze jak bezrobocie, w połączeniu zachodzącymi procesami globalizacyjnymi, powodują że przez obszar państw Europy Południowo-Wschodniej przebiegają dwa z siedmiu głównych szlaków migracyjnych wskazywanych przez Europejską Agencję Straży Granicznej i Przybrzeżnej⁹ (FRONTEX): szlak Bałkanów

⁶ Zob. *Bałkańska szachownica: geopolityczne i geostrategiczne studia o Bałkanach w XX i XXI wieku*, red. D. Gibas-Krzak, Toruń 2019.

⁷ P. Bukowski, *Geopolityczne źródła potencjalnych konfliktów w zachodniej części Bałkanów*, „Przegląd Geopolityczny” 2018, nr 24, s. 90.

⁸ R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Koncepcja – struktury – funkcjonowanie*, Warszawa 2004, s. 98.

⁹ FRONTEX, *Migratory routes*, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>, odczyt z dn.19.03.2022 r.

Zachodnich¹⁰ oraz tzw. trasę okrężną z Albanii do Grecji¹¹, które stanowią czynnik kryminogeny, w szczególności jako obszar działalności zorganizowanych grup przestępczych o charakterze międzynarodowym, które czerpią korzyści z organizowania nielegalnej migracji oraz handlu ludźmi¹². Jak wskazuje Denisa Szajkóová „nielegalna migracja odbija się obecnie szerokim echem w różnych obszarach na całym świecie. Jest zjawiskiem zarówno politycznym, socjologicznym, ekonomicznym, jak i geograficznym”¹³. Natomiast Parlament Europejski pod koniec 2021 r. zwrócił uwagę na fakt, że przestępczość zorganizowana na Bałkanach Zachodnich jest problemem strukturalnym o głęboko zakorzenionych powiązaniach zarówno z sektorem prywatnym, jak również instytucjami państwowymi. Zorganizowane grupy przestępcze dobrze współpracują ponad granicami państw i podziałami etnicznymi, nie tylko w regionie, ale również z innymi grupami przestępczymi z krajów z szerszego europejskiego sąsiedztwa, w szczególności w takich działaniach jak handel ludźmi, przemyt migrantów, przemyt dzieł sztuki i pranie pieniędzy¹⁴.

Różnice między handlem ludźmi a przemytem migrantów

Ogólnie wskazuje się, że „handel ludźmi jest zazwyczaj związany z użyciem siły, przymusu, wprowadzenia w błąd lub innym nadużyciem, które zawiera element wykorzystania i sprawia, że zgoda ofiary nie ma znaczenia. Handlarze ludźmi czerpią korzyści z wykorzystywania ofiar, podczas gdy prze-

¹⁰ Republika Grecka, Republika Bułgarii, Rumunia, Węgry i Republika Chorwacji na granicach lądowych z krajami regionu Bałkanów Zachodnich – Republiki Albanii, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry, Republiki Kosowa, Republiki Macedonii Północnej i Republiki Serbii.

¹¹ Granica lądowa Republiki Grecji z Republiką Albanii i Republiką Macedonii Północnej.

¹² F. Dobrowolski, *Regionalna współpraca służb policyjnych Europy Południowo-Wschodniej – od SECI Center do SELEC*, „Studia Orientalne” 2020, nr 1, s. 101–102.

¹³ D. Szajkóová, *Ewolucja zarządzania granicami europejskimi poprzez Europejską Agencję Straży Granicznej i Przybrzeżnej*, „Przegląd Policyjny” 2021, nr 4 (144), s. 176.

¹⁴ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 15 grudnia 2021 r. w sprawie współpracy w walce z przestępczością zorganizowaną na Bałkanach Zachodnich*, P9_TA(2021)0506, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0506_EN.html, odczyt z dn.19.03.2021 r.

mytnikom płacą migranci. Zazwyczaj po przybyciu do miejsca docelowego dalsze kontakty pomiędzy przemytnikiem a migrantami urywają się¹⁵. Jak wskazano we wstępie handel ludźmi jest przestępstwem przeciwko osobie – jej wolności i godności, pogwałceniem praw człowieka. Zachodzi tu długofalowa relacja między sprawcą a ofiarą, z którą wiąże się chęć osiągnięcia jak najwyższych przychodów. Proceder ten wiąże się ze stosowaniem przez sprawców takich metod jak: groźby, użycie siły lub innych form przymusu, porwanie, podstęp, kłamstwo, nadużycie władzy czy wykorzystanie bezsilności ofiar¹⁶. Co do zasady w przypadku handlu ludźmi, w przeciwieństwie do przemytu migrantów przekroczenie granic państwa może w ogóle nie mieć miejsca. Przemyt jest natomiast przestępstwem przeciwko państwu, jednak w tym przypadku to migrant wychodzi z inicjatywą nawiązania kontaktu z przemytnikiem i w efekcie przekroczenia granicy, po czym najczęściej ich kontakt się urywa¹⁷. Co istotne z przemytem migrantów często wiąże się korupcja zarówno w sektorze prywatnym, jak i urzędników państwowych, a *modus operandi* sprawców realizowane jest w sposób schematyczny, co powoduje że jest on w pewnym stopniu powiązany z przestępczością zorganizowaną o charakterze ponadnarodowym.

Międzynarodowy zasięg tego przestępczego procederu oraz skala zjawiska wskazują, że handel ludźmi definiowany jako „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób przy pomocy gróźb lub przy użyciu siły bądź też przy użyciu innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd w celu wykorzystania”¹⁸, jest prawdopodobnie jednym z najbardziej zagrażających przestępstw przeciwko człowiekowi oraz naruszeniem podstawowych

¹⁵ UNIC Warsaw, *Handel ludźmi i przemyt migrantów – wykorzystywanie ludzi szukających lepszego życia*, <http://www.unic.un.org.pl/przestepczosc/handel.php>, odczyt z dn. 20.03.2022 r.

¹⁶ I. Malinowska, *Analiza zakończonych akt spraw o handel ludźmi prowadzonych w jednostkach terenowych Policji i na podstawie wyroków sądowych o handel ludźmi za lata 2005–2013*, Szczytno, (niepublikowane).

¹⁷ J. Balicki, *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012, s. 128.

¹⁸ Art. 3 Protokołu ONZ o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu za handel ludźmi, zwłaszcza kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencje Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2002 r., (Dz. U. 2005, nr 18 poz. 160).

praw wolności i integralności, nie tylko w Europie Środkowo-Wschodniej, ale również na całym świecie.

Cel handlu ludźmi – zróżnicowany ze względu na płeć i wiek

Irena Malinowska w swoich badaniach dowodzi, że:

1. „Kobiety najczęściej sprzedawane są do domów publicznych, do prostytucji ulicznej, działań przemytniczych, przymusowej pracy w domu, w rolnictwie lub też do ciężkiej pracy w fabrykach.
2. Dzieci przeznaczone są najczęściej do żebractwa, nielegalnej adopcji, niewolniczej pracy, prostytucji dziecięcej, wykorzystania seksualnego lub pornografii dziecięcej, do popełniania drobnych przestępstw, przewożenia lub rozprowadzania nielegalnych produktów, np. dziecięcej pornografii lub narkotyków.
3. Mężczyźni wykorzystywani są do ciężkiej niewolniczej pracy, szczególnie w miejscach odosobnionych, do przymusowego odrabiania długów i do działań przestępczych.
4. Jeszcze jednym celem handlu ludźmi, który dotyczy wszystkich jest handel narządami do nielegalnych przeszczepów. Najbardziej narażone na niebezpieczeństwo są dzieci pozbawione opieki (dzieci ulicy), młode kobiety i mężczyźni”¹⁹.

Natomiast Andrzej Buszko wskazuje, że osoby z centralnej i wschodniej części Europy są wykorzystywane głównie do pracy niewolniczej w branży rolnej, a z obszaru Europy Wschodniej do prostytucji oraz w celu sprzedaży organów²⁰.

Wszystkie wymienione powyżej obszary przestępczej działalności ukierunkowane są bezpośrednio na osiągnięcie z nich jak najwyższych korzyści finansowych. Obecnie handel ludźmi stał się znaczącym źródłem dochodu transnarodowych grup przestępczych. „Wynika to z faktu, iż proces wykrywczy, a w konsekwencji zatrzymanie i ukarane sprawców tego czynu, jest niezmiernie trudne, a czasem wręcz niemożliwe”²¹,

¹⁹ J. Bryk, M. Kobylas, I. Malinowska, *Handel ludźmi – wykorzystanie narzędzi analitycznych w procesie wykrywania sprawców*, Szczytno 2014, s. 10.

²⁰ A. Buszko, *Finanse przestępczości zorganizowanej*, Toruń 2014, s. 175.

²¹ P. Orzechowska, *Handel ludźmi w polskim systemie prawnym*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji” 2013, nr 3, s. 14.

co powoduje że sprawcy czują się bezkarnie i jeszcze bardziej rozwijają swoją nielegalną działalność.

Grupy przestępcze, często posiadają rozbudowane struktury i silne powiązania międzynarodowe, które pozwalają nie tylko na kompleksową organizację handlu ludźmi i przemytu migrantów, ale również do popełniania innych przestępstw, w tym przede wszystkim handlu narkotykami, bronią, przemytem kradzionych pojazdów oraz korumpowania urzędników²².

Mając na uwadze szeroki zakres działalności grup przestępczych należy podkreślić trudność syntetycznego opisu samego zjawiska handlu ludźmi i przemytu migrantów w Europie, który w zakresie sposobów działania sprawców, rekrutacji ofiar, a także samego profilowania sprawców i ofiar, sprawiają że status państw europejskich może ulegać dynamicznym zmianom, np. z państw docelowych na źródłowe lub odwrotnie²³. Co istotne, niektóre kraje mogą być zarówno krajami docelowymi, jak i źródłowymi²⁴.

Handel ludźmi i przemyt migrantów w Europie Południowo-Wschodniej

Kraje Europy Południowo-Wschodniej są zarówno krajami pochodzenia, przeznaczenia jak i tranzytu handlu ludźmi, który obejmuje głównie handel kobietami i dziewczętami w celu wykorzystywania seksualnego. Wskazuje się, że handel ludźmi w tym regionie jest przestępstwem o najwyższym proporcjonalnym udziale powiązań z przestępczością zorganizowaną. Równocześnie obszar ten stanowi korytarz tranzytowy dla migrantów i uchodźców, którego wykorzystanie w ostatnich latach znacznie wzrosło, co równocześnie stanowiło ogromne wyzwanie dla regionu i państw członkowskich²⁵. Omawiany proceder nie jest bynajmniej

²² P. Łabuz, D. Śniezek, *Prawno-kryminalistyczny aspekt współczesnego handlu ludźmi wykorzystywanymi do prostytucji*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji” 2011, nr 1, s. 21–22.

²³ Por. Z. Lasocik, *O handlu ludźmi w Polsce, czyli o ewolucji zjawiska i budowie systemu jego eliminowania*, „Archiwum Kryminologii” 2012, t. XXXIV, s. 482–493.

²⁴ *Ibidem*, s. 493.

²⁵ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego...*, op.cit.

zjawiskiem nowym w tej części Europy. Utworzona w 1999 r. międzynarodowa organizacja współpracy służb policyjnych w regionie – SECI Center (przemianowana w 2011 r. na Centrum Egzekwowania Prawa w Europie Południowo-Wschodniej – SELEC), w zasadzie od początku swojej działalności rozpoczęła walkę z nielegalną migracją oraz handlem ludźmi. Organizacja prowadzi wspólne dochodzenia oraz działania operacyjne w przedmiotowym zakresie, które stanowią podstawowe narzędzia zwalczania różnego rodzaju przestępczości w regionie. „Organy ścigania inicjującego państwa członkowskiego we współpracy z kierownictwem SELEC oraz odpowiednimi grupami zadaniowymi, opracowują plan operacyjny, który stanowi podstawę do realizacji przygotowywanych operacji ukierunkowanych na zwalczanie konkretnego zagrożenia i rozpracowywanych grup przestępczych. Działania operacyjne to szczególnie rodzaj współpracy międzynarodowej w SELEC ukierunkowanej na skuteczne egzekwowanie prawa w regionie”²⁶.

Jedną z pierwszych grup zadaniowych funkcjonujących w ramach SECI Center była utworzona w 2000 r. Grupa Zadaniowa do spraw Handlu Ludźmi i Przemytu Migrantów²⁷, której działania od początku koordynuje Rumunia, a więc problem handlu ludźmi był jednym z pierwszych obszarów działalności międzynarodowych grup przestępczych o charakterze zorganizowanym, które w ramach organizacji postanowiono zwalczać.

W 2002 r. rozpoczęto wspólne działanie pod nazwą *Operacja Mirage*, która początkowo miała mieć charakter jednorazowy. Oprócz państw członkowskich SECI Center uczestniczyły w niej również Grupa Zadaniowa Paktu Stabilizacji ds. Zwalczania Handlu Ludźmi, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji oraz organizacje pozarządowe. Była to pierwsza międzynarodowa operacja w zakresie handlu ludźmi i nielegalnej migracji w regionie Europy Południowo-Wschodniej.

Głównymi celami operacji były:

- „Identyfikacja kobiet będących przedmiotem handlu w obcych krajach i ich repatriacja do krajów pochodzenia poprzez skoordynowaną działalność organów ścigania, organizacji międzynarodowych, instytucji, misji i organizacji pozarządowych;

²⁶ Zob. F. Dobrowolski, op.cit.

²⁷ Ang. *The Task Force on Trafficking in Human Beings and Migrant Smuggling*.

- Identyfikacja grup przestępczych i członków grup zajmujących się handlem kobietami;
 - Wszczęcie wspólnych dochodzeń z organami ścigania krajów przeciwko grupom przestępczym;
 - Identyfikacja osób przemycanych za granicę oraz identyfikacja grup przestępczych i członków grup zajmujących się przemytem osób poprzez skoordynowaną działalność organów ścigania, organizacji międzynarodowych, instytucje, misje i organizacje pozarządowe;
- Wszczęcie wspólnych śledztw przeciwko nim w ścisłej współpracy z organami ścigania krajów członkowskich”²⁸.

Operacja Mirage w liczbach:

- 20558 skontrolowanych miejsc (klubów nocnych, dyskotek, restauracji, przejść granicznych i innych);
- 1738 zidentyfikowanych kobiet (kontrola tożsamości, legalności pobytu w danym kraju oraz powodu ich obecności w kontrolowanych miejscach);
- 237 zidentyfikowanych ofiar handlu ludźmi;
- 293 zidentyfikowanych handlarzy (rekruterzy, przewoźnicy, gospodarze i sutenerzy);
- 293 wszczęte postępowania karne (mające na celu zidentyfikowanie wszystkich współników i członków sieci handlarzy);
- 1762 zidentyfikowanych nielegalnych migrantów (przekraczających granice pieszo lub różnymi środkami transportu), wśród których byli obywatele Iraku (45), Afganistanu (36), Chin (22), Tanzanii (3), Sri Lanki, Sudanu, Indii i innych krajów regionu;
- 369 osób zostało repatriowanych;
- 241 wykrytych sfałszowanych dowodów osobistych i dokumentów podróży;
- 73 zidentyfikowanych przemytników;
- 153 wszczęte powstępowania karne²⁹.

²⁸ SECI Center, *Report of the Activities of the SECI Regional Center 2002*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2002.pdf>, odczyt z dn. 21.11. 2021 r., s. 7–10.

²⁹ Ibidem.

W następnym roku kontynuowano *Operację Mirage* o kryptonimie *Mirage 2003*, która tym razem skupiała się wyłącznie na przemyśle kobiet. Podczas tej operacji zidentyfikowano 463 ofiary handlu ludźmi. Ponadto z ogólnej liczby 595 zidentyfikowanych handlarzy ludźmi aż 207 zostało oskarżonych, a 31 zostało skazanych. Centrum SECI dołożyło znacznych starań, aby pomóc w skazaniu handlarzy ludźmi, zacieśniając współpracę z przedstawicielami krajowych prokuratur państw członkowskich³⁰.

W 2004 kontynuację *Operacji Mirage* poprzedzała wymiana informacji w ramach operacji *Flash Hotel*. Tym razem skupiono się nie tylko na ofiarach, ale przede wszystkim sprawcach handlu ludźmi, a więc główną uwagę przeniesiono z poziomu zwalczania skutków, dążąc do zwalczania przyczyn procederu. W efekcie zidentyfikowano 601 ofiar handlu ludźmi, a o popełnienie przestępstwa handlu ludźmi oskarżono łącznie 302 osoby³¹.

W kolejnych latach rozpoczęto wdrażanie nowej koncepcji działań w zakresie zwalczania handlu ludźmi i przemytu migrantów, polegającej na koncentracji na konkretnych sprawach realizowanych w poszczególnych regionach, które SECI Center obejmowało swoim zasięgiem, co przyniosło wymierne korzyści w postaci zwiększenia efektywności organizacji. W *Operacji Dunaj* w latach 2006–2007 tylko za organizację transportu migrantów aresztowano 72 osoby. Z kolei w 2008 r. w ramach wspólnego śledztwa o kryptonimie *Dora* na terenie Serbii oraz Byłej Jugostowiańskiej Republiki Macedonii aresztowano 25 osób. Kolejnych 24 przemytników zatrzymano w wyniku *Operacji Pigeon* w 2008 r. W tamtym czasie oszacowano, że zarobki z przemytu jednej osoby wynoszą od 2000 do 3000 euro³².

W krajach Europy Południowo-Wschodniej rekrutacja ofiar na zasadzie dobrowolności lub przy użyciu „miękkich metod” jest stosowana zdecydowanie częściej niż przemoc fizyczna. Handlarze wykorzystują trudną sytuację materialną swoich ofiar, a także strach o bezpieczeństwo

³⁰ SECI Center, *2003 Annual Activity Report*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2003.pdf>, odczyt z dn. 21.11.2021 r., s. 9–10.

³¹ SECI Center, *Annual Report 2004*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2004.pdf>, odczyt z dn. 21.11.2021 r., s. 10.

³² SECI Center, *Annual Report 2007*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2007.pdf>, odczyt z dn. 21.11.2021 r., s. 14–19.

ich bliskich³³. Wyzysk odbywa się w mniejszym stopniu poprzez przymus fizyczny, a raczej obejmuje przemoc psychiczną, niemniej jednak są też ofiary rekrutowane przez uzależnienie od narkotyków lub alkoholu. Kobiety zmuszane do prostytucji często są szantażowane poinformowaniem rodzin o rzekomym rzeczywistym powodzie ich wyjazdu, jakim ma być praca w agencjach towarzyskich lub prostytucja uliczna³⁴.

Zorganizowane grupy przestępcze zajmujące się handlem ludźmi opierają się zwykle na zasadach etnicznych, regionalnych lub rodzinnych (klanowych). W raportach SELEC wskazuje się, że zorganizowane grupy przestępcze pochodzenia romskiego są szczególnie aktywne w obszarze handlu ludźmi. Natomiast „ofiary dorosłe były wiktymizowane prawie cztery razy częściej niż osoby nieletnie, a głównymi obszarami wyzysku ofiar są przestępstwa na tle seksualnym oraz świadczenie przymusowej pracy. Odnotowano również przypadki handlu kobietami w celu sprzedaży ich dzieci, handlu w celu dokonania przeszczepu narządów i tkanek oraz handlu nieletnimi mężczyznami w celu wykorzystywania seksualnego”³⁵. Również w Polsce głównymi organizatorami grup przestępczych w przedmiotowym zakresie byli obywatele Mołdawii i Ukrainy, którzy zajmowali się także przygotowaniem niezbędnej dokumentacji (paszportów oraz wiz pobytowych) dla swoich ofiar i pokrywali wszystkie związane z tym koszty³⁶.

W 2012 r. rozpoczęto określanie częstotliwości wykorzystania poszczególnych szlaków przemytniczych i zauważono, że trasa do krajów Europy Zachodniej przez Węgry jest coraz częściej wykorzystywana, podobnie jak trasa przez Republikę Chorwacji i Republikę Słowenii.

W każdym kolejnym roku SELEC organizowało coraz więcej spotkań strategicznych, operacyjnych oraz grup roboczych, głównie w celu wymiany informacji kryminalnych (przede wszystkim kanałem oficerów łącznikowych) oraz wspólnych dochodzeń i działań operacyjnych w zakresie zwalczania handlu ludźmi.

³³ P. Orzechowska, op.cit., s. 19.

³⁴ P. Łabuz, D. Śnieżek, op.cit.

³⁵ SELEC, *Annual Report 2011*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2011.pdf>, 17.12.2021 r., s. 24.

³⁶ P. Łabuz, D. Śnieżek, *Handel ludźmi w celu zmuszania do żebrania na przykładzie sprawy zrealizowanej przez rzeszowski zarząd Centralnego Biura Śledczego Komendy Głównej Policji*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji”, 2012, nr 1, s. 51.

Międzynarodowa współpraca służb stale się rozwijała. W 2015 r. odnotowano 2 126 326 nielegalnych migrantów zgłoszonych przez organy ścigania w państwach członkowskich SELEC, z których większość stanowili obywatele Syrii, Iraku i Afganistanu, co w znacznym stopniu było wynikiem konfliktów na terytorium państw ich pochodzenia. Tym samym znacząco wzrosła również liczba oskarżonych (9252) i skazanych (1578) przemytników³⁷. Ze względu na położenie geograficzne, w 2015 r. Republika Grecka i Republika Turcji okazały się głównymi bramami wjazdowymi w region Europy Południowo-Wschodniej, natomiast Węgry pozostały głównym krajem wyjazdowym³⁸.

Po 2015 r., kiedy we wszystkich wskaźnikach migracji zarejestrowano rekordowe liczby, w 2016 r. podjęto dodatkowe działania organów ścigania na granicach państw członkowskich SELEC oraz dokonano zmian w krajowych regulacjach prawnych. Nadal obywatele Syrii i Afganistanu, stanowili najliczniejszą grupę (łącznie blisko 60%) całkowitej liczby nielegalnych migrantów wykrytych w państwach członkowskich SELEC.

W efekcie kryzysu migracyjnego z 2015 r. i wprowadzanych przez państwa członkowskie SELEC środków kompensacyjnych zauważono spadek liczby przestępstw handlu ludźmi i nielegalnej migracji na obszarze granic zewnętrznych SELEC, przy ich równoczesnym wzroście pomiędzy granicami państw członkowskich, co oznacza że migranci pozbawieni możliwości wyjazdu, zostali zmuszeni do pozostania w jednym z państw zrzeszonych w organizacji, co w pewien sposób wskazuje na skuteczność podejmowanej współpracy. Równomiernie wzrosła liczba wykrytych podrobionych dokumentów, którymi nielegalni migranci próbowali się posługiwać w drodze do państw docelowych, a handlarze próbowali legalizować pobyt swoich ofiar³⁹. Tym samym – międzynarodowe organizacje przestępcze szybko zaadaptowały się do nowej sytuacji i dokonały reorganizacji swojej działalności skupiając się na fałszowaniu dokumentów oraz organizacji migracji wewnątrz SELEC i dalej do państw

³⁷ SELEC, *Annual Report 2016*, https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity_Report-2016.pdf, odczyt z dn.17.11.2021 r., s. 19.

³⁸ Ibidem.

³⁹ SELEC, *Annual Report 2019*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2020/05/SELEC-Activity-Report-2019.pdf>, odczyt z dn.17.11.2021 r., s. 28.

Europy Zachodniej, w szczególności Anglii, Niemiec i Włoch, gdzie zidentyfikowano najwięcej ofiar handlu ludźmi oraz nielegalnych migrantów⁴⁰.

Chociaż liczba wykrytych migrantów znacznie spadła (około 555 000 osób w 2016 r.), poważne zagrożenie nadal stanowią zorganizowane grupy przestępcze zajmujące się przemytem migrantów na terenie państw członkowskich SELEC. Na poziomie regionalnym zorganizowane grupy przestępcze charakteryzują się ścisłą hierarchiczną strukturą organizacyjną, jasno określonymi rolami dla każdego członka, a także zdolnościami adaptacyjnymi, zwracając większą uwagę na maskowanie swojej działalności, szczególnie podczas komunikacji między członkami. Dodatkowo odnotowano intensywne wykorzystywanie fałszywych dokumentów w związku z nielegalną migracją, członkowie zorganizowanych grup przestępczych wytwarzają wysokiej jakości podrobione dokumenty podróży⁴¹, którymi mogą próbować legalizować przejazdy ofiar handlu ludźmi pod fikcyjnymi tożsamościami.

Podsumowanie

Niezależnie od obszaru geograficznego zwalczanie handlu ludźmi i nielegalnego przemytu migrantów jest złożonym procesem z uwagi na fakt udziału w nim zorganizowanych grup przestępczych o charakterze międzynarodowym, które są nie tylko hermetyczne, przez co ich rozpracowanie operacyjne jest utrudnione. Realizacja kolejnych międzynarodowych operacji policyjnych w prawdzie rozbija lub osłabia międzynarodowe grupy przestępcze, ale w ich miejsce często pojawiają się nowe, które „uczą się na błędach” swoich poprzedników, np. przestają komunikować się poprzez telefony komórkowe lub prowadzą rozmowy w taki sposób, aby w przypadku prowadzenia kontroli operacyjnej zgromadzony materiał nie mógł zostać wykorzystany w procesie karnym⁴². Sprawcy wprowadzają również mechanizmy uniezależniania ofiar od siebie ofiar, np. przemoc fizyczną, psychiczną, finansową, szantaż, zastraszanie, sto-

⁴⁰ Ibidem, s. 29.

⁴¹ SELEC, *Annual Report 2017*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2017.pdf>, 17.11.2021 r., s. 20.

⁴² P. Łabuz, D. Śnieżek, op.cit., s. 22.

sowanie gróźb, a także pozbawianie wolności⁴³, co powoduje, że ofiary nie próbują szukać pomocy wśród organów ścigania.

Obecnie w procederze handlu ludźmi obserwuje się zwiększony udział małych, jednolitych etnicznie grup przestępczych względem rozbudowanych struktur międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Jednak grupy przestępcze charakteryzują się elastycznością i mobilnością, działając jednocześnie w różnych obszarach kraju lub na poziomie międzynarodowym. Realizację celów i pozyskiwanie ofiar zdecydowanie ułatwiają im portale społecznościowe, które w znacznym stopniu wykorzystują w swojej nielegalnej działalności, w szczególności na etapie rekrutacji ofiar, np. poprzez tworzenie fikcyjnych, atrakcyjnych finansowo ofert pracy w takich państwach jak Wielka Brytania czy Niemcy, często bez konieczności znajomości języka obcego, a także z dobrymi warunkami mieszkaniowymi, np. werbując kobiety do pracy jako opiekunka do dziecka lub osoby starszej. Przestępcy zamieszczają w Internecie również ogłoszenia matrymonialne oraz wykorzystują tego typu portale do nawiązywania bliższych relacji, w rzeczywistości poszukując ofiar obu płci – kobiet głównie w celu prostytucji oraz mężczyzn – do pracy niewolniczej⁴⁴.

Działalność zorganizowanych grup przestępczych w obszarze handlu ludźmi i przemytu migrantów zdecydowanie nasila się wraz z zachodzącymi konfliktami o charakterze międzynarodowym, etnicznym lub religijnym. Dynamika tego negatywnego zjawiska wynika bezpośrednio z globalnych oraz lokalnych problemów społecznych, gospodarczych i kulturowych. Z tego powodu instytucjonalizacja międzynarodowej współpracy w jego zwalczaniu, zarówno pomiędzy państwami źródłami, państwami tranzytowymi oraz państwami docelowymi, okazuje się nie tylko być potrzebna lecz konieczna.

Zarówno SELEC, jak i organy Unii Europejskiej wskazują, że obszarem który wciąż wymaga podejmowania zintensyfikowanych działań jest już nie samo zwalczanie, ale również zapobieganie temu zagrożeniu poprzez prowadzenie wzmożonej działalności informacyjnej w celu zwiększenia

⁴³ P. Łabuz, *Przestępstwo „handlu ludźmi” w polskim procesie karnym*, „Prokurator” 2010–2011, nr 4(44)-1(45), s. 55.

⁴⁴ Zob. J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie przestępczości zorganizowanej. Zagadnienia prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne*, Warszawa 2011, s. 224–264.

świadomości społecznej. Dotyczy to szczególnie państw na terenie których dochodzi do różnego rodzaju konfliktów, wzmagających procesy migracyjne, co ma obecnie miejsce na terenie Ukrainy. W tym zakresie istotny jest także system wsparcia ofiar handlu ludźmi. Niewątpliwie wymaga to również podejmowania wspólnych działań nie tylko między państwami Europy Południowo-Wschodniej zrzeszonych w ramach SELEC, ale także partnerów z Unii Europejskiej. Należy zauważyć, że działalność SELEC na rzecz poprawy bezpieczeństwa w regionie przekłada się również na bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich UE, które stanowią państwa docelowe dla przemytników i handlarzy. Z tego powodu istotne jest podejmowanie i zacieśnienie współpracy operacyjnej i pozaoperacyjnej oraz udzielanie wsparcia finansowego i technicznego, nie tylko przez poszczególne państwa UE w ramach umów bilateralnych, ale także organizację i zacieśnianie współpracy z Europolem, Frontexem, Eurojustem czy Interpolem.

Bibliografia

Literatura

- Balicki J., *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012.
- Bukowski P., *Geopolityczne źródła potencjalnych konfliktów w zachodniej części Bałkanów*, „Przegląd Geopolityczny” 2018, nr 24.
- Buszko A., *Finanse przestępczości zorganizowanej*, Toruń 2014.
- Bryk J., Kobylas M., Malinowska I., *Handel ludźmi – wykorzystanie narzędzi analitycznych w procesie wykrywania sprawców*, Szczytno 2014.
- Dobrowolski F., *Regionalna współpraca służb policyjnych Europy Południowo-Wschodniej – od SECI Center do SELEC*, „Studia Orientalne” 2020, nr 1.
- European Alliance Combats Human Trafficking. Law enforcement agencies in Southeast Europe adopt an unprecedented level of cross-border cooperation to combat trafficking in persons. An Interview with General Ferenc Banfi and Liaison Officer Zan Jovanovski at the Southeast European Cooperative Initiative Center*, „Global Issues. An Electronic Journal of the U.S. Department of State” 2003, Vol. 8, No. 2.

- Gibas-Krzak D. (red.), *Bałkańska szachownica: geopolityczne i geostrategiczne studia o Bałkanach w XX i XXI wieku*, Toruń 2019.
- Glica V., *Liaising in international organizations*, [w:] *Combating international crimes: the longer arm of the law*, red. S.D. Brown, London&New York 2008.
- Lasocik Z., *O handlu ludźmi w Polsce, czyli o ewolucji zjawiska i budowie systemu jego eliminowania*, „Archiwum Kryminologii” 2012, t. XXXIV/.
- Łabuz P., *Przestępstwo „handlu ludźmi” w polskim procesie karnym*, „Prokurator” 2010–2011, nr 4(44)-1(45).
- Łabuz P., Śnieżek D., *Handel ludźmi w celu zmuszania do żebrania na przykładzie sprawy zrealizowanej przez rzeszowski zarząd Centralnego Biura Śledczego Komendy Głównej Policji*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji” 2012, nr 1.
- Łabuz P., Śnieżek D., *Prawno-kryminalistyczny aspekt współczesnego handlu ludźmi wykorzystywanymi do prostytucji*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji” 2011, nr 1.
- Malinowska I., *Analiza zakończonych akt spraw o handel ludźmi prowadzonych w jednostkach terenowych Policji i na podstawie wyroków sądowych o handel ludźmi za lata 2005–2013*, Szczytno (niepublikowane).
- Marszałek-Kawa J., Plecka D., Hołub A. (red.), *Social Security. Selected Aspects*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018.
- Orzechowska P., *Handel ludźmi w polskim systemie prawnym*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji” 2013, nr 3.
- Szajková D., *Ewolucja zarządzania granicami europejskimi poprzez Europejską Agencję Straży Granicznej i Przybrzeżnej*, „Przegląd Policyjny” 2021, nr 4 (144).
- Ślubkowska K., *Imigracja jako wyzwanie dla państw stanowiących zewnętrzną granicę Unii Europejskiej*, „Przegląd Policyjny” 2014, nr 1.
- Wójcik J.W., *Przeciwdziałanie przestępczości zorganizowanej. Zagadnienia prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne*, Warszawa 2011.
- Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Koncepcja-struktury-funkcjonowanie*, Warszawa 2004.

Netografia

FRONTEX, *Migratory routes*, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>, z dn. 19.03.2022 r.

UNIC Warsaw, *Handel ludźmi i przemyt migrantów – wykorzystywanie ludzi szukających lepszego życia*, <http://www.unic.un.org.pl/przestepczosc/handel.php>, z dn. 20.03.2022 r.

Rada Współpracy Regionalnej UE, *Cooperation in the fight against organized crime must exceed regional borders*, „Newsletter 3/2010 – Our South East Europe”, <https://www.rcc.int/articles/17/cooperation-in-the-fight-against-organized-crime-must-exceed-regional-borders>, z dn. 17.12.2021 r.

Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 15 grudnia 2021 r. w sprawie współpracy w walce z przestępczością zorganizowaną na Bałkanach Zachodnich, P9_TA(2021)0506, [online: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0506_EN.html], z dn. 19.03.2021 r.

Raporty organizacji

SECI Center, *Annual Activity Report 2003*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2003.pdf>, z dn. 21.11.2021 r.

SECI Center, *Annual Report 2004*, [online: <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2004.pdf>], z dn. 21.11.2021 r.

SECI Center, *Annual Report 2007*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2007.pdf>], z dn. 21.11.2021 r.

SECI Center, *Report of the Activities of the SECI Regional Center 2002*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2002.pdf>, z dn. 21.11.2021 r.

SELEC, *Annual Report 2011*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2011.pdf>, z dn. 17.12.2021 r.

SELEC, *Annual Report 2016*, https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity_Report-2016.pdf, z dn. 17.11.2021 r.

SELEC, *Annual Report 2017*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2019/02/SELEC-Activity-Report-2017.pdf>, z dn. 17.11.2021 r.

SELEC, *Annual Report 2019*, <https://www.selec.org/wp-content/uploads/2020/05/SELEC-Activity-Report-2019.pdf>, z dn. 17.11.2021 r.

Fight against human trafficking and smuggling of migrants in South-East Europe by SELEC

Summary

Human trafficking is one of the modern forms of slavery and the most dangerous crime against freedom and human dignity. This practice is often associated with the phenomenon of illegal migration and smuggling of migrants, which are particularly intensified in the period of various types of conflicts (armed, ethnic, etc.). The international scale of the problem forces the cooperation of authorities and services responsible for security and public order in many countries. The article presents activities undertaken by the SELEC organization in combating this type of international organized crime in South-Eastern Europe. The source of the data are annual reports on the organization's activities, published on its official website.

Keywords: conflicts, migration, organized crime, international cooperation, police operations